

Митологични, фолклорни и библейски мотиви в "Една българка"

18.09.2018, 11:11 ч.

Разказът „Една българка” на Иван Вазов е творба с емблематични художествени стойности. Писателят пресъздава реална случка от живота, в чието повествователно разгръщане се преплитат митологични, фолклорни и библейски мотиви. Баба Илийца се бори за живота на бунтовника и болното внуче с почти митологична по сила вяра в чудото на изцелението, което носи доброто. Обикновената жена от народа има изключителни нравствени качества, подобно на героите от фолклорните творби. С цялата битова „обикновеност” на поведението си, баба Илийца застава редом до героите на епохата, които въплъщават идеята за безсмъртие. По този начин тя се доближава до митологичните персонажи. В нов художествен вариант героинята осъществява прехода между мит и фолклор. Нейната човешка същност е дълбоко хуманна. Обикновено човешкото в образа на баба Илийца изразява митологичните, фолклорни и библейски измерения на българския национален характер в творческата интерпретация на Иван Вазов. Писателят си служи с различни художествени похвати при сътворяването на образа ѝ, както и при отразяването на атмосферата на времето, в което протича действието.

Преминаването на Искъра е основно проблемно събитие в разказа. Образът на реката неизменно отправя към митологичния образ на реката въобще като граница, която води към друг свят и е част от изпитанията за героя. Но ако във фолклорно-митологичното това става с помощта на вълшебни предмети или намеса на свръхестествени сили, в разказа то е мотивирано сторено благодарение на изключителната нравствена сила на героинята, на нейната упоритост и самопожертвувателност.

Искърът е мътен, „ **придошъл голям от дъждовете**”, но на брега не стои митично чудовище. Художественото му присъствие е заменено с три освирепели от ярост заптиета. Именно те правят толкова трудно за преодоляване първото препятствие – реката „граница” и изпитание. Второто преминаване на Искъра е още по-тежко. То символизира духовния порив на българина да разчупи оковите на страха и неверието в собственото си АЗ. Под булото на нощта реката вече не е къдраво-сребърна, а шуми страшно с тъмните си талози. Сякаш природата е събудила дивата си сила като в прастари езически времена, за да възпре баба Илийца по пътя ѝ на добротворството. Но човешкият дух не познава примирението. За няколко мига жената премисля ситуацията и разбира, че трябва и може да премине реката сама. Второто преминаване на мътния Искър, очертал символните граници на „тук” и „отвъд”, е тържество на победата над инстинкта за самосъхранение. Само баба Илийца, единствена от всички, два пъти успява да премине, да преодолее препятствието. И ако митологичните реки Стикс и Лета разделят живота от смъртта, то Искър разделя робското от свободното пространство. Преминавайки реката, Илийца преминава онази невидима „граница” в душата, която прави роба свободен. От една обикновена селска жена тя се превръща в стълб на вярата, доброто и живота. Вероятно и в това се крие една от причините Вазов да преименува разказа си от „Челопешката гора” на „Една българка”.

Трудно е да се каже дали Илийца е собствено име (регистрирано в различни краища на България,

подобно на Милица, Ралица), или е производно от името на мъжа ѝ (както често срещаните Стояница, Петровица). По-важното е, че то е свързано с библейското име Илия, чието значение е „твърдост във вярата. Бог е силата ми“. То отговаря изцяло на нейния характер, поведение и мисли. Тя рязко се откроява сред останалите жени на брега, които чакат ладията. Тяхното присъствие е белязано от робско примирение: **„стояха куп жени лютибродчанки“, „слабо знаеха какво става сега, някои и нехаеха“,** и издава безразличие към съдбата на народа. Като че ли нищо не е станало, или ако е станало, то не ги засяга. В тази типично робска обезличеност се втурва баба Илийца: **„Аго, чекай, чекай, молим те! - извика една селянка, която тичешката идеше откъм Челопек.“** Нейното появяване сякаш разтваря пространството и заявява трайното си присъствие в него. Силата ѝ за противопоставяне, настойчивост и непримиримост идва от твърдостта на нейната вяра в Бог и неговата милост. Всяка една от репликите ѝ би могла да се съотнесе към Десетте божии заповеди и християнско-библейските норми на поведение. Илийца вярва във взаимната принадлежност на Бог и човек (заложена в Първата заповед), и безрезервно се уповава на Божията милост. Два пъти тя споменава неговото име в разговора със заптиетата. В същото време баба Илийца, изправена пред трудностите, разчита и на собствените си сили. Тя едновременно моли, настоява, обещава, дори изрича добре прикрита закана към турското заптие: **„...помисли, че и ти имаш деца.“** Това поведение я откроява сред робската маса и турчинът не само ѝ обръща внимание: **„Какво искаш мари?“**, но и я разпознава: **„Ти ли си, Илийце?“**, като я заговаря на родния ѝ език. Във всеки един епизод Илийца остава българка, която твърдо стои зад вярата си, отстоява своето човешко разбиране за дълг и милосърдие. Подобно на женските образи от българския фолклор, художественото описание на героинята е пестеливо, но ярко. Нейният външен вид загатва за вътрешните ѝ качества: **„...висока, кокалеста - мъжка на вид“,** внушава физическа устойчивост, силна воля и борбен дух. Към това внушение води и епиграфът в началото на разказа: **„Аферим, бабо, машаллах!“**, взет от хайдушкия народен епос. За повествователя е жизнено важно не просто да изгради образа на българката, а да го приобщи към познатото, фолклорното, което внушава нейната изключителност през вековете.

Преживяванията на героинята са разкрити в синхрон със заобикалящата я действителност. Разказвачът разгръща внушителни природни картини в трети и четвърти епизод, които са в унисон с нейното емоционално състояние. Пейзажът е мрачен, открити са образите на тъмното, страшното, неизвестното: **„Нощта вече покриваше с тъмното си було Черепишкия манастир. Клисурата на Искъра мълчеше плахо под тъмното небе; реката монотонно и жаловито шумтеше в дола и се губеше с глух тътен в забоя между високо надвесени скали.“** Сякаш всички тъмни и зловещи сили, познати от митологията и фолклора, са събрани в тази страшна робска нощ. Картината подготвя за това, което ще се случи в манастира - **„глух и пустинен“**. Такива са и внушенията на художественото описание в четвърти епизод. Очерталият се паралел между изображение и психологическо състояние на героинята е предизвестие за опасност, риск, напрежение. Пространството напомня митологичния мрак, съчетан с враждебността на настоящето. Безлюдният, загадъчен свят на природата - див и зловещ, без нито една светлинка - се изправя срещу смутената жена, но не я побеждава. Тя черпи духовна сила от вярата си, от грижата си за другия и надмогва страха. Илийца е обещала хляб и дреха и ще ги занесе на бунтовника. Подобно на митологичния и фолклорния герой, тя преодолява препятствие след препятствие. Остава безсилна само пред утрото с неговата издайническа светлина. Денят не носи

добро както е в мита и фолклора, а се превръща в заплаха, остава символ на робското време. Нощта, въпреки своята зловеща тайнственост, разкрива порива към доброта, саможертва и човещина. В това разместване на символите повествователят се оттласква от митологично фолклорното и преобръща значенията на традиционните образи. Но общото звучене остава. „Синджирът“ на робството все още не е скъсан, но здраво забитият в земята и в душите на хората кол, на който се крепи, е изтръгнат. Страхът е преодолян. Робството не живее в душата на баба Илийца. Тя го „изтръгва“ почти с митологична сила, дошла от многовековната народна мъка. Не случайно свръхестествена, нечовешка е физическата ѝ мощ, когато изтръгва забития дълбоко в брега на Искъра кол. Мисълта за изложения на смъртна опасност бунтовник е надмогване на робския инстинкт за оцеляване. Това е вид духовно пробуждане или човешко освобождаване от егоизма и страха. Оживяването (като в чудна приказка) на внучето е възнаградената от Бога добрина на Илийца. При извайване на образа ѝ, съзнателно или не, Вазов се доближава до българската майка въобще, до силата и устойчивостта на жената, която дарява живот и с цената на всичко е готова да го защити. Нещо повече, този образ се доближава до представата за Божията майка, която понася жертвата на сина си за целия човешки род. Илийца на свой ред приема жертвата на бунтовника за спасението на народа: **„...божичко, закрили го, българин е, тръгнало е за християнска вяра курбан да става“**. Ето защо тя остава в съзнанието на читателя като ярък и силен литературен образ, въплътил в себе си най-прекрасните черти на българския национален характер, съхранени през вековете.